

Immergit en la envitricollada, incansable activitat cultural d'investigar l'art popular, de fer país, sorgia de la seva interioritat, com hem dit, l'escultura com un relacament que enriqueix la seva emotivitat. En la pràctica de l'art de l'escultura, barrejat en l'estudi del romànic, produïa unes figures estèticament desproporcionades intencionadament, plenes de caràcter, majoritàriament d'art religiós.

Tampoc hem d'oblidar en Clavell escriptor, d'excel·lent i clara literatura: "...aquelles tardes tardorals en la festivitat de Sant Francesc ens movíem amb la tímida llibertat deixant el silenci i la rigidesa imposant de l'escola. Amb els papers que havíem embolcallat el berenar, naixien petites barques que lleugeres, silencioses, navegaven pel

curc de l'aigua perdent-se riera enllà..."

Passat els anys, ens retrobarem a Òrrius on va residir llargues temporades per refer la seva delicada salut. No va passar desapercebut: va restaurar cases importants del poble, en va refer d'altres i va iniciar la restauració de l'església reconstruint capitells o creant algun sant perdut. Els seus èxits són coneguts pels argentonins, com ho és la singular Creu de Terme de Sant Sebastià que li obrí les portes del monestir de Montserrat.

Amb el pas del temps i com un relax de la seva tan prodigada activitat va exercir l'escultura. Com a escultor va produir poc. El seu obrador d'ebenista es va convertir en un taller d'escultura, on s'apilonava la runa despresada

dels marbres que acumulava, d'escultures que van anar perdent el populisme neoromànic inicial, per acostar-se a una difícilíssima síntesi de concepte, d'una elegant figuració tot just suggerida. Va divulgar poc aquest art que l'adquirien les seves properes amistats. Persones sensibles a l'art que descobrien en la seva escultura el camí de la difícil esquematització.

Argentona pot agrair la seva devoció per al poble. En va crear un mite, com Espriu amb Sinera, com a entitat de la ceràmica, divulgat a nivell internacional, on no hi havia ni ceramistes, ni forns, ni bòviles ni argila: és el miracle de la força d'un artista tan singular com va ser Jaume Clavell i Nogueras.

Des d'aquí el meu emotiu record.

CENTENARI | Una mare de déu romànica al segle XX

JOSEP MARIA SOLÀ MONTSERRAT

La Mare de Déu de Montanyans, ubicada en una ermita de Castellet i la Gornal, a l'Alt Penedès, podria passar per una escultura romànica del segle XII o XIII si es col·loqués al costat de les marededéus romàniques conservades en qualsevol dels nostres preuats museus catalans, que vetllen pel lluíment del nostre patrimoni. Pels turistes poc exigents i pels escolars inexperts passaria fàcilment per una imatge feta a l'Edat Mitjana. Dotada amb les característiques més habituals en les representacions típiques de la Mare de Déu en el romànic, es presenta asseguda en un tron en posició frontal, més

aviat rígida, sostenint i mostrant el seu fill, Jesús, assegut a la seva falda, mirant frontalment el qui contempla la imatge i en posició igualment rígida. La Mare de Déu és el tron on s'asseu Jesús que és la veritable saviesa. Ens mostra Jesús indicant que Ell és la saviesa de qui cal aprendre el bon comportament cristià. D'aquí la posició frontal i que Maria i Jesús no es miren. Jesús amb la mà dreta fa el senyal de la benedicció i a la mà esquerra porta un llibre, que es sobreentén es tracta dels evangelis on hi ha contingut el seu ensenyament. Però la Mare de Déu de Montanyans és una peça escultòrica creada en ple segle XX per l'artista argentoní

Jaume Clavell i Nogueras (1914-1997), home polifacètic, que es dedicà, entre moltes altres coses, a fer escultura.

Quin motiu podia tenir Jaume Clavell per fer una escultura romànica en ple segle XX? Clavell neix set anys després de la cèlebre expedició a la franja d'Aragó encapçalada per Josep Puig i Cadafalch, Guillem M. de Brocà i Josep Gudiol, director del Museu Episcopal de Vic. Aquesta expedició representa el punt de partida del redescobriment del romànic que s'estava malmetent en esglésies, ermites i monestirs dels Pirineus i també l'inici d'un gran treball de recerca, estudi, catalogació i difusió d'aquest

gran patrimoni cultural. Recordem que el 1952 s'acaba la publicació de l'obra de Josep Puig i Cadafalch *L'escultura romànica a Catalunya*. Clavell té 38 anys. No és desassenyat pensar que es contagiés i participés d'aquest entusiasme, del moment en què el romànic era considerat l'art nacional de Catalunya i que això l'animés a crear una escultura a l'estil del que es considerava un tresor del país.

A més de l'entusiasme pel romànic redescobert, hi pot haver un altre motiu pel qual Clavell s'animés a esculpir una imatge de la Mare de Déu romànica. És ben conegut que l'art romànic es caracteritza per un esquematisme conceptual de formes simples i pures. És eminentment simbòlic. Deixa poc espai a la imaginació i creativitat de l'artista i aquesta s'ha d'expressar en determinats camps o espais accessoris. Tot això està encaminat a un didacticisme conceptual que fa més important el que es vol dir que el com es diu. Aquesta simplicitat de formes del romànic podia oferir a Clavell una oportunitat d'or per ajustar-se a una simplicitat que caracteritza l'art religiós en la segona meitat del segle XX.

Aquesta volguda austeritat de l'art religiós del segon tram del segle XX té la seva explicació i ve de lluny. Per anar bé cal remuntar al concili de Trento (1545-1563). En aquesta magna reunió de bisbes es va fer una enèrgica defensa de les imatges religioses en contrapartida al rebuig que en va fer la reforma protestant. Efectivament amb la doctrina "Soli deo gloria" (només a Déu es pot donar adoració i glòria) els protestants pensen que cal rebutjar el culte i veneració dels sants i de qualsevol altra cosa que pogués ser representada en imatges.

En el decret del concili de Trento sobre la invocació i veneració de les relíquies dels sants i

de les sagrades imatges es diu: "S'han de guardar i conservar en llocs senyalats en els temples les imatges de Crist, de la Verge Maria, Mare de Déu i dels sants i se'ls ha de donar la deguda veneració i honor" i també "Que s'en-

senyi mitjançant les històries dels misteris de la nostra redempció representades en pintures i altres representacions" i més endavant "En les sagrades imatges es percep un gran fruit... perquè recorden al poble els beneficis i dons que

Mare de Déu
de Montanyans.
Jaume Clavell.
<http://algunsgoigs.blogspot.com.es>

els han estat concedits per Crist” (Dz 984-987). Amb Trento, l’art es converteix en un instrument de propaganda al servei de la fe a través del qual s’havia d’estimular la pietat i devoció dels fidels. Calia abandonar les al·legories cultes i plasmar el que el poble podia entendre, i serà el Barroc l’art que servirà a aquest fi. Art que cultiva l’emoció, el sentimentalisme, l’aflicció. Art emotiu i teatral amb un gran sentit de l’escenografia. No és el nostre propòsit detallar amb una llarga llista mostres del que exposem. A tall d’exemple, però, podem recordar que en el moment en què redactem aquest escrit s’estan exposant pintures d’Antoni Viladomat, pintor que en els quadres sobre el Via Crucis de la Capella dels Dolors de l’església de Santa Maria de Mataró expressa sobradament el que diem. Esmentem també els dos preciosos retaules a Santa Maria de Mataró i Santa Maria d’Arenys de Mar. Altres exemples podrien ser les incomputables escultures dels misteris de les processons de Setmana Santa, algunes d’elles de gran vàlua artística.

Aquest esperit a l’art de contingut cristià perdurarà fins a l’adveniment del concili Vaticà II (1962-1965), que obre el camí a una simplificació litúrgica, que afectarà també a l’art religiós. El n° 34 de la constitució “Sacrosanctum concilium” diu: “Els ritus han de manifestar una noble simplicitat” i el n° 124 ja més concretament parlant de l’art sagrat diu: “Els Ordinaris (vol dir els bisbes) han de vetllar que, tot fomentant i promovent veritablement l’art sagrat, busquin més la noble bellesa que la mera sumptuositat”. No és que el concili marqui un abans i un

després; més aviat consagra un afany de simplicitat que havia començat abans. S’abandona la sumptuositat de les celebracions litúrgiques, s’usen ornaments i ritus més simples i es facilita la comprensió dels textos, introduint les llengües que coneix el poble. D’aquesta simplificació en participa l’art i van apareixent en les esglésies imatges més senzilles, abandonat les complicacions i floritures d’abans.

Els exemples d’aquest afany de retorn a unes formes més simples són incomputables. Només cal visitar les catedrals, esglésies, convents i monestirs dels pobles i ciutats de Catalunya per contemplar-ne una gran quantitat de mostres. Sense afany de ser fidel a catalogacions detallades i amb la consciència de no ser exhaustius podem a tall d’exemple mencionar les pintures de Josep Obiols (1894-1967): Sant Jordi, el sopar d’Emaús i Jesús entre els doctors de la llei. A la plaça del monestir de Montserrat trobem una escultura de Sant Enric D’Ossò, d’Enric Monjo (1895-1976) i dins el monestir, en una capella lateral podem veure l’exquisida simplicitat de la pintura de Sant Benet feta l’any 1980 per Montserrat Gudiol (1933). La il·lustracions de Lluçia Navarro (1924-2007) i la seva multiplicació dels pans a Lleida o l’àngel músic de Tàrraga. Les pintures de tema bíblic de Carme Benet a l’església parroquial de les Borges Blanques. Sobretot, però, mereix especial atenció la simplicitat de les imatges de la façana de la Passió del temple de la Sagrada Família, obra de l’escultor, recentment finat, Josep M. Subirats (1927-2014). Figures d’una simplicitat impactant, cap concessió a l’orna-

mentació supèrflua i d’una bellesa quasi lineal.

La multiplicitat d’exemples ens fa pensar que Clavell no podia restar aliè a aquest afany de retorn a les formes simples que va consagrar el concili Vaticà II. En aquest sentit el romànic li brindà un preciós instrument que ell treballà amb afany i entusiasme no només en la confecció de la Mare de Déu de Montanyans, sinó en altres obres com el Crist a la creu, sobre l’altar major de l’església parroquial d’Argentona, les escultures de l’apostolat de la Creu de Terme d’Argentona, Sant Benet i Santa Escolàstica (1960) a l’exterior del monestir de Montserrat, el Sant Pere que presideix l’església de Monistrol de Montserrat, etc. Aquest entusiasme l’agermana amb el que demostraren els descobridors catalans del romànic a començaments del segle XX.

Si el romànic està ben arrelat al sentiment nacional del poble català, a Clavell segur que li va servir també per manifestar l’estima a la seva terra, que es plasma per l’interès i dedicació a molts altres camps relacionats sobretot amb la cultura popular.

El record que a ell se li dedica no hauria d’acabar amb aquests escrits. Aquests haurien d’obrir la porta a l’estudi més aprofundit de la seva obra i a la de tants altres autors que pel fet de dedicar-se a un art figuratiu i religiós, una mica al marge dels cànons de moda moderns i progressistes, ha restat oblidat o relegat als darrers llocs del rànquing de la valoració artística. Amb homes com Clavell es va endavant perquè treballen de ferm, estimen les tradicions del seu poble i ens deixen el llegat del que han fet, un tresor d’or per a les generacions futures.